

Επιτυχής επιχειρηματικότητα μεταναστών και παράγοντες που την επηρεάζουν – Μια εμπειρική έρευνα

Αναστασία Α. Μπέλα¹, Δημήτριος Κ. Παπαδόπουλος² και
Αναστάσιος Γ. Καρασαββόγλου²

¹Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης
²ΤΕΙ Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης

Περίληψη

Στη κατάσταση κρίσης στην οποία βρίσκεται εδώ και μερικά χρόνια η Ελλάδα, η ανάπτυξη των επιχειρηματικών δραστηριοτήτων αποτελεί ζητούμενο και εργαλείο για την υπέρβαση της ύφεσης. Παράλληλα διαπιστώνεται ότι τα τελευταία χρόνια ένα όχι ασήμαντο τμήμα της επιχειρηματικότητας έχει ως σημείο αναφοράς τους μετανάστες, συλλαμβάνεται δηλαδή ως ιδέα, σχεδιάζεται και υλοποιείται από το μεταναστευτικό δυναμικό της χώρας μας. Σκοπός της εργασίας αυτής ήταν η διερεύνηση της σχέσης των δημογραφικών δεδομένων και των κινήτρων των επιχειρηματιών μεταναστών με την αντιλαμβανόμενη πορεία της επιχείρησής τους. Το ερευνητικό δείγμα αποτελούνταν από 62 μετανάστες (N=62) από τους Νομούς της Καβάλας και της Δράμας, που λειτουργούσαν στην πλειοψηφία τους επιχειρήσεις παροχής υπηρεσιών. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι η επιτυχημένη επιχειρηματική πορεία των μεταναστών, όπως την αντιλαμβάνονται οι ίδιοι, σχετίζεται θετικά με την οικονομική κατάστασή τους στη χώρα προέλευσης, τον αριθμό των υπαλλήλων μελών της οικογένειάς τους που απασχολούν, την ανάγκη τους για αυτονομία και την αρέσκεια για το επιχειρείν. Αρνητική συσχέτιση προσδιορίστηκε αναφορικά με την ξενική προφορά των μεταναστών.

1.Εισαγωγή

Την τελευταία περίπου εικοσαετία, η Ελλάδα έχει γίνει ο προορισμός, ενδιάμεσος ή τελικός, ενός μεγάλου αριθμού μεταναστών, κατά κύριο λόγο από τις Δημοκρατίες της πρώην ΕΣΣΔ, την Ανατολική Ευρώπη, τα Βαλκάνια, την Ασία και κυρίως την Αλβανία. Σήμερα, σύμφωνα με επίσημες εκτιμήσεις, περίπου ένα εκατομμύριο μετανάστες ζουν στη χώρα, ενώ το 1991 ζούσαν περίπου πενήντα χιλιάδες (Argvanitidis και Skouras, 2008). Τα τελευταία χρόνια η Ελλάδα βρίσκεται σε βαθιά οικονομική κρίση και η ανάκαμψή της στηρίζεται στην οικονομική ανάπτυξη. Η ενίσχυση της επιχειρηματικότητας συμβάλλει στην οικονομική ανάπτυξη και η ως εκ τούτου, η επιχειρηματικότητα των μεταναστών μπορεί να συνεισφέρει και αυτή στην ανάκαμψη της χώρας. Προηγούμενες μελέτες έδειξαν ότι οι επιχειρήσεις που ανήκουν σε μετανάστες και εθνικές μειονότητες έχουν σημαντική επίδραση στην οικονομική ανάπτυξη στην Ευρώπη (Fairlie και Robb, 2008). Σύμφωνα με τη Eurostat οι επιχειρήσεις

των μεταναστών, μολονότι στην πλειοψηφία τους μικρές ή πολύ μικρές, παίζουν σημαντικό ρόλο στην ευρωπαϊκή κοινωνία και ιδιαίτερα στις αστικές περιοχές (Eurostat, 2008).

Σκοπός της εργασίας αυτής είναι η διερεύνηση της σχέσης των δημογραφικών δεδομένων και των κινήτρων των επιχειρηματιών μεταναστών με την αντιλαμβανόμενη πορεία της επιχείρησής τους. Ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στη διερεύνηση των παραγόντων που επηρεάζουν την επιτυχή επιχειρηματικότητα των μεταναστών, στον καθορισμό του προφίλ του επιχειρηματία μετανάστη και στο προφίλ της επιχείρησής του. Η δομή της υπόλοιπης εργασίας είναι όπως παρακάτω: Στο δεύτερο κεφάλαιο γίνεται μια ανασκόπηση της βιβλιογραφίας, ακολουθεί η μεθοδολογία στο τρίτο κεφάλαιο και κατόπιν η εμπειρική ανάλυση και παρουσίαση των αποτελεσμάτων στο τέταρτο κεφάλαιο. Τέλος, στο πέμπτο κεφάλαιο έχουμε την ερμηνεία των αποτελεσμάτων και τα συμπεράσματα.

2. Βιβλιογραφική Ανασκόπηση

Αρκετοί ερευνητές υποστηρίζουν ότι τα δημογραφικά δεδομένα και οι βιοματικές επαγγελματικές εμπειρίες επηρεάζουν την ανάμιξη και επιτυχία των μεταναστών στην επιχειρηματικότητα. Οι Dawe και Fielde (2005) αναφέρουν ότι ο ρόλος των γυναικών των εθνικών μειονοτήτων στην επιχειρηματικότητα εξετάζεται από πολλές πρόσφατες μελέτες. Οι Jones και Ram (2003) υποστηρίζουν ότι το υψηλό επίπεδο εκπαίδευσης των Ινδών και Κινέζων συντελεί στην επιτυχία τους στο χώρο των επιχειρήσεων. Ο Volery (2007) υπογραμμίζει ότι η έλλειψη ανθρώπινου κεφαλαίου, όπως γλωσσικής ικανότητας, εκπαίδευσης και εμπειρίας μπορεί να οδηγήσει τους μετανάστες στην αυτοαπασχόληση, επειδή τους απαγορεύει από την κατάληψη θέσεων με υψηλή αμοιβή. Ο Werbner (1980, 1984) υποστηρίζει ότι οι θρησκευτικές αξίες μπορεί να υποστηρίξουν ένα επιχειρηματικό ήθος αυτοδυναμίας.

Κατά τους Bates (1997) και Fairlie (1996), τα κίνητρα για την επιχειρηματικότητα των μεταναστών συχνά ομαδοποιούνται σε δύο κατηγορίες. Η παρακίνηση για την έναρξη μιας επιχείρησης μπορεί να περιλαμβάνει εξωτερικά και εσωτερικά κίνητρα. Τα εξωτερικά κίνητρα συνήθως αναφέρονται στην αύξηση του προσωπικού εισοδήματος ή και στην αύξηση των ευκαιριών εισοδήματος (Kuratko et.al.,1997), στην εξασφάλιση συμπληρωματικού εισοδήματος μετά τη συνταξιοδότηση (Aspaas,2004). Τα εσωτερικά κίνητρα, από την άλλη πλευρά, περιλαμβάνουν ψυχολογικές ανταμοιβές όπως η ικανοποίηση (Aspaas,2004;Kuratko et al., 1997;Robichaud et.al,2001), μια ευκαιρία για δημιουργική έκφραση (Aspaas,2004), η προσωπική ανάπτυξη, η αναγνώριση, η ανεξαρτησία, η αυτονομία, η ελευθερία, η πρόκληση, ο ενθουσιασμός και η ικανοποίηση της ανάγκης για επίτευξη (Aronoff και Ward,1995; Kuratko et.al.,1997; Robichaud et.al.,2001). Παράλληλα, ως παράγοντες παρακίνησης για την έναρξη αυτοαπασχόλησης έχουν υποδειχθεί ο αποκλεισμός από την πρωτογενή αγορά εργασίας (De Freitas,1991; Feldman et.al.,1991; Alund,2003), η χρόνια ανεργία (Light, 1979), οι χαμηλοί μισθοί και οι διακρίσεις στην αγορά εργασίας (Bates,1997; Fairlie και Meyer,1996; Light,1984; Olson et.al.,2000) και τέλος η

βελτίωση της οικονομικής κατάστασης με παράλληλη βελτίωση της κοινωνικής θέσης (Kupferberg,2003).

Τα κύρια προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι μετανάστες επιχειρηματίες και τα οποία φαίνεται να τους επηρεάζουν είναι οι γλωσσικοί φραγμοί, η περιορισμένη γνώση για τη διαχείριση επιχειρήσεων και την προώθηση των προϊόντων, ο περιορισμός σε συγκεκριμένες εμπορικές δραστηριότητες, η μη χρηματοδότησή τους από το κράτος, η πρόσβαση των μεταναστών σε κεφάλαια, η ανισότητα του πλούτου και οι διακρίσεις (Eurostat, 2008; Bates,1997; Cavalluzzo και Wolken, 2002;2005; Blanchard et.al,2004; Blanchflower, et.al, 2003; Bostic και Lampani,1999; Mitchell και Pearce,2004; Fairlie και Robb,2008; Fairlie και Woodruff,2010; Lofstrom και Wang,2009). Πολλοί ερευνητές αναφέρουν ότι η πρόσβαση στα οικονομικά κεφάλαια είναι ένας από τους σημαντικότερους προσδιοριστικούς παράγοντες των μικρών επιχειρήσεων για την επιτυχία της επιχείρησης (Evans και Jovanovic,1989; Evans και Leighton,1989; Meyer,1990).

Μελέτες για την εργασιακή ένταξη των μεταναστών στην Ελλάδα, έχουν εντοπίσει, σε κάποιο βαθμό, μετακινήσεις προς την αυτοαπασχόληση και την επιχειρηματική δραστηριότητα (Hatziprokopiou,2006). Οι Lazaridis και Koumandraki (2003) υποστηρίζουν ότι στην Ελλάδα οι μετανάστες χρησιμοποιούν την αυτοαπασχόληση ως μέσο αποφυγής των διακρίσεων σε βάρος τους. Άλλες μελέτες δείχνουν ότι οι μετανάστες χρησιμοποιούν την επιχειρηματικότητα για την βελτίωση των συνθηκών μόρφωσης των παιδιών τους (Serderakis et.al.,2003; Liapi, 2006). Η μελέτη των Lianos και Psiridis (2006) καταλήγει στο συμπέρασμα ότι η πιθανότητα αυτοαπασχόλησης των μεταναστών συσχετίζεται σε μεγάλο βαθμό με την προηγούμενη εμπειρία τους σε επιχειρηματική δραστηριότητα στην Ελλάδα.

2.1. Ανάπτυξη ερευνητικών υποθέσεων

Με βάση την επισκόπηση της βιβλιογραφίας ορίσαμε τις παρακάτω Ερευνητικές Υποθέσεις:

EY1. Τα δημογραφικά δεδομένα και η επαγγελματική εμπειρία των μεταναστών επηρεάζουν την πορεία της επιχείρησής τους.

EY2. Η πορεία της επιχείρησης των μεταναστών σχετίζεται με την εθνικότητά τους.

EY3. Η πορεία των επιχειρήσεων των μεταναστών με ελληνική καταγωγή, είναι καλύτερη από την πορεία των επιχειρήσεων των μεταναστών που δεν έχουν ελληνική καταγωγή.

EY4. Οι δυσχέρειες που αντιμετωπίζουν οι μετανάστες κατά τη λειτουργία των επιχειρήσεών τους, σχετίζονται αρνητικά με την καλή πορεία της επιχείρησής τους, ενώ η υποστήριξη που προσφέρεται στους επιχειρηματίες μετανάστες σχετίζονται θετικά με την καλή πορεία της επιχείρησής τους.

EY5. Η πορεία της επιχείρησης των μεταναστών σχετίζεται θετικά με κίνητρα σχετικά με την ευχαρίστηση από την ενασχόλησή τους με την επιχειρηματικότητα, την αυτονομία, την ικανότητα, ενώ σχετίζονται αρνητικά με κίνητρα σχετικά με το οικονομικό

και κοινωνικό τους κύρος και τις συνθήκες εργασίας των εταιροαπασχολούμενων μεταναστών.

3. Μεθοδολογία

3.1. Δείγμα

Το δείγμα της παρούσας ερευνητικής εργασίας αποτέλεσαν 62 μετανάστες (N=62) από την πόλη της Καβάλας και της Δράμας που λειτουργούσαν διαφόρων ειδών επιχειρήσεις. Από τα 62 μέλη του δείγματος, 35 ήταν άντρες και 27 γυναίκες. Η μέση ηλικία του δείγματος ήταν 43,6 έτη (T.A.=11,05). 19,36% των μεταναστών επιχειρηματιών προέρχονταν από την Αλβανία, 24,19% από χώρες της πρώην Σοβιετικής Ένωσης και 16,13% από τη Βουλγαρία. Το 50,6% αυτοχαρακτηρίζεται ως οικονομικός μετανάστης, ενώ 13% ως παλιννοστήσας. Ο μέσος χρόνος διαμονής στην Ελλάδα έφτανε τα 19,18 χρόνια (T.A.=10,89) και επιπλέον 47% δήλωσαν ότι είχαν ελληνική καταγωγή. Ως προς το θρήσκευμα, 50% ήταν Χριστιανοί Ορθόδοξοι, 20% Μουσουλμάνοι ενώ 16% δήλωσαν «άθεοι». 53% ήταν απόφοιτοι Γυμνασίου ή Λυκείου, ενώ 19% είχε σπουδές πανεπιστημιακού επιπέδου. Επιπρόσθετα 34% μιλούσε με μέτρια ευχέρεια την ελληνική γλώσσα, 50% καλά ενώ 16% άριστα. Το 40% είχε ξενική προφορά, ενώ το 60% όχι. 18% των επιχειρηματιών μεταναστών του δείγματος απασχολούνταν σε λαϊκές αγορές, 16% διατηρούσε καταστήματα ένδυσης, ενώ 13% είχε ταβέρνα ή καφενείο. Τέλος, 59 από τις 62 επιχειρήσεις δραστηριοποιούνταν στον τομέα της παροχής υπηρεσιών και από αυτές 71% ήταν ατομικές επιχειρήσεις.

3.2. Όργανο μέτρησης

Το όργανο μέτρησης (ερωτηματολόγιο) αποτελείται από 85 ερωτήσεις, που προέκυψαν από τη μελέτη της βιβλιογραφίας και κατανέμονται στις ακόλουθες 5 θεματικές ενότητες:

1^η Θεματική Ενότητα: «Δημογραφικά δεδομένα»: Η πρώτη θεματική ενότητα αποτελούνταν από 31 ερωτήσεις σχετικές με τα δημογραφικά στοιχεία του δείγματος.

2^η Θεματική Ενότητα: «Θεσμική Υποστήριξη επιχειρηματικότητας»: Η δεύτερη θεματική ενότητα περιλαμβάνει 12 ερωτήσεις όπου αναφέρονται στις ευκαιρίες και τα εμπόδια που αντιμετωπίζουν οι επιχειρηματίες μετανάστες,

3^η Θεματική Ενότητα: «Κίνητρα για επιχειρηματικότητα»: Η τρίτη θεματική ενότητα περιλαμβάνει 35 ερωτήσεις για τα κίνητρα που ωθούν τους μετανάστες στην επιχειρηματικότητα.

4^η Θεματική Ενότητα: «Δυσχέρειες επιχειρηματικότητας»: Η τέταρτη θεματική ενότητα αφορά στις δυσχέρειες που αντιμετωπίζουν οι μετανάστες κατά την περίοδο ίδρυσης της επιχείρησής τους και περιλαμβάνει 3 ερωτήσεις.

5^η Θεματική Ενότητα: «Αντίληψη για την πορεία της επιχείρησης»: Η πέμπτη θεματική ενότητα προσεγγίζει την πορεία της επιχείρησης, όπως την αντιλαμβάνεται ο επιχειρηματίας μετανάστης και περιλαμβάνει 4 ερωτήσεις.

Εκτός από την πρώτη ενότητα, οι απαντήσεις στις υπόλοιπες δίνονταν πάνω σε μια 5/βάθμια κλίμακα τύπου Likert, το σημείο 1 της οποίας σήμαινε «Διαφωνώ απόλυτα», ενώ το σημείο 5 σήμαινε «Συμφωνώ απόλυτα».

3.3. Έλεγχος του Οργάνου μέτρησης

Για τον έλεγχο του οργάνου μέτρησης και προκειμένου να μειωθούν οι μεταβλητές και να εξετασθούν οι σχέσεις τους, εφαρμόστηκε μια Διερευνητική Παραγοντική Ανάλυση (Exploratory Factor Analysis), καθώς και Αναλύσεις Αξιοπιστίας (Reliability analysis), μεταξύ των 51 ερωτήσεων των 4 τελευταίων θεματικών ενοτήτων. Τα αποτελέσματα των αναλύσεων παρατίθενται ακολούθως στον Πίνακα 1.

Πίνακας 1. Η σχέση των δημογραφικών δεδομένων και των βιοματικών εμπειριών των επιχειρηματιών μεταναστών με την Πορεία της επιχείρησής τους.

	Παράγοντες	Μεταβλη- τές	Φορτίσεις	α	M	T.A.
1	Θεσμική Υποστήριξη επιχειρηματικότητας	7	0,85 - 0,64	0,941	3,00	1,151
2	Κίνητρο Κοινωνικοοικονομικού Κύρους	6	0,68- 0,71	0,880	4,05	0,809
3	Κίνητρο Συνθήκες Απασχόλησης Εταιροαπασχολούμενων Μεταναστών	6	0,58 - 0,65	0,870	3,89	0,759
4	Κίνητρο Ικανότητα	5	0,69 - 0,60	0,890	4,58	0,578
5	Κίνητρο Αυτονομία	4	0,82 - 0,62	0,860	4,62	0,504
6	Δυσχέρειες για Επιχειρηματικότητα	3	0,87 - 0,84	0,894	4,01	0,905
7	Αντίληψη για την Πορεία της Επιχείρησης	4	0,72 - 0,75	0,855	3,69	0,713
8	Κίνητρο Αρέσκεια του Επιχειρείν	3	0,74 - 0,76	0,794	3,70	1,00

Μετά από την απομάκρυνση 13 μεταβλητών, τα αποτελέσματα του K.M.O και Bartlett's Test ($>0,6$), του Total Variance Explained ($>81\%$), των φορτίσεων των μεταβλητών στους παράγοντες ($>0,51$), αλλά και της ανάλυσης αξιοπιστίας (reliability analysis) για τον κάθε παράγοντα ξεχωριστά, που ελέγχθηκε με το δείκτη Cronbach's Alpha ($>0,7$), υποστηρίζουν τη δημιουργία 8 έγκυρων και αξιόπιστων παραγόντων. Οι τιμές των παραγόντων καθορίστηκαν από τις μέσες τιμές των μεταβλητών που τους συνιστούσαν.

Πίνακας 2. Ο δείκτης σύγκρισης του σχετικού μεγέθους συντελεστών συσχέτισης, *KMO* και οι συσχετίσεις μεταβλητών, *Bartlett's Test*.

<p>Το Κ.Μ.Ο. και Bartlett's Test απέδωσε:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy = 0,625 (> 0,5) • Bartlett's Test of Sphericity Sig. = 0,0 (< 0,05). df = 703 Approx. Chi-Square = 2250,66 • Το δε Total Variance Explained = 77,88% (> 50%)
---

4. Εμπειρική Ανάλυση

4.1. Αποτελέσματα 1^{ης} ερευνητικής υπόθεσης

Για τη διερεύνηση της 1^{ης} ερευνητικής υπόθεσης διεξήχθησαν δοκιμασίες ανεξαρτησίας μέσω των τιμών (Independent-Samples T Test), αναλύσεις διακύμανσης (One way ANOVA) καθώς και Ανάλυση Πολλαπλής Παλινδρόμησης (Multiple Regression Analysis) με χρήση της μεθόδου Stepwise. Τα αποτελέσματα παρατίθενται στον ακόλουθο Πίνακα 3.

Πίνακας 3. Η σχέση των δημογραφικών δεδομένων και των βιοματικών εμπειριών των επιχειρηματιών μεταναστών με την Πορεία της επιχείρησής τους.

Εξαρτημένη μεταβλητή	Ανεξάρτητη μεταβλητή	Μέθοδος	Αποτέλεσμα
Πορεία Επιχείρησης	Φύλο	Independent-Samples T Test	Sig. (2-tailed)= 0,659
Πορεία Επιχείρησης	Οικογενειακή κατάσταση	One way ANOVA	Sig.= 0,529
Πορεία Επιχείρησης	Θρήσκευμα	One way ANOVA	Sig.= 0,257
Πορεία Επιχείρησης	Επίπεδο Εκπαίδευσης	One way ANOVA	Sig.= 0,277
Πορεία Επιχείρησης	Ξενική προφορά (1=Ναι, 2=Όχι)	Independent-Samples T Test	t= -2,256 Sig. (2-tailed)= 0,028
Πορεία Επιχείρησης	Σχέση σπουδών με επιχειρηματικότητα	Independent-Samples T Test	Sig. (2-tailed)= 0,387
Πορεία Επιχείρησης	Μορφή επιχείρησης	One way ANOVA	Sig. = 0,470
Πορεία Επιχείρησης	Επιχειρηματίας στη χώρα προέλευσης	Independent-Samples T Test	Sig. (2-tailed)= 0,385

Πορεία Επιχείρησης	Υπάλληλος ίδιας επιχείρησης στην χώρα καταγωγής	Independent-Samples T Test	Sig. (2-tailed)= 0,319
Πορεία Επιχείρησης	Υπάλληλος ίδιας επιχείρησης στην Ελλάδα	Independent-Samples T Test	Sig. (2-tailed)= 0,709
Πορεία Επιχείρησης	Οικονομική κατάσταση στη χώρα προέλευσης	Multiple Regression Analysis (Method: Stepwise)	$\beta= 0,345$ Sig. t= 0,006
	Αριθμός υπαλλήλων μελών οικογένειας		$\beta= 0,303$ Sig. t= 0,016

Από τα αποτελέσματα προέκυψε ότι θετική επίδραση στην αντίληψη της πορείας της επιχείρησης ασκεί η οικονομική κατάσταση του επιχειρηματία μετανάστη στη χώρα προέλευσής του, καθώς και ο αριθμός υπαλλήλων μελών της οικογένειάς του που εργάζονται στην επιχείρησή του. Αντίθετα, αρνητική επίδραση έχει η ξενική προφορά του επιχειρηματία μετανάστη. Επομένως, η 1^η ερευνητική υπόθεση γίνεται εν μέρει αποδεκτή.

4.2. Αποτελέσματα 2^{ης} ερευνητικής υπόθεσης

Για τη διερεύνηση της 2^{ης} ερευνητικής υπόθεσης διεξήχθη μια Ανάλυση Διακύμανσης (One Way ANOVA), (Πίνακας 4).

Πίνακας 4. Η σχέση της εθνικότητας των επιχειρηματιών μεταναστών με την Πορεία της επιχείρησής τους.

	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Between Groups	11,415	15	,761	1,788	,066
Within Groups	19,577	46	,426		
Total	30,992	61			

Τα αποτελέσματα της Ανάλυσης Διακύμανσης δείχνουν ότι δεν υφίσταται συσχέτιση μεταξύ της εθνικότητας του μετανάστη και της πορείας της επιχείρησής του, (Sig.>0,05). Ως εκ τούτου, η 2^η ερευνητική υπόθεση απορρίπτεται.

4.3. Αποτελέσματα 3^{ης} ερευνητικής υπόθεσης

Για τη διερεύνηση της 3^{ης} ερευνητικής υπόθεσης διεξήχθη μια Δοκιμασία Ανεξαρτησίας μέσω των τιμών (Independent-Samples T Test) (Πίνακας 5).

Πίνακας 5. Η σχέση της ελληνικής καταγωγής των επιχειρηματιών μεταναστών με την Πορεία της επιχείρησής τους.

	Ελληνική Καταγωγή	Mean	Std. Deviation	F	Sig.F	t	Sig. (2-tailed)
Πορεία Επιχείρησης	Ναι	3,731	,54253	5,31	,025	,500	0,619
	Όχι	3,644	,84092				

Τα αποτελέσματα της Δοκιμασίας Ανεξαρτησίας μέσω των τιμών δείχνουν ότι δεν υφίσταται συσχέτιση μεταξύ της ελληνικής καταγωγής του μετανάστη και της πορείας της επιχείρησής του, (Sig.(2-tailed)>0,05). Επομένως η 3^η ερευνητική υπόθεση απορρίπτεται.

4.4. Αποτελέσματα 4^{ης} ερευνητικής υπόθεσης

Για τη διερεύνηση της 4^{ης} ερευνητικής υπόθεσης διεξήχθη μια Ανάλυση Πολλαπλής Παλινδρόμησης (Multiple Regression Analysis), (Πίνακας 6).

Πίνακας 6. Η σχέση της Θεσμικής Υποστήριξης της Επιχειρηματικότητας και των Δυσχερειών για την Επιχειρηματικότητα με την Πορεία της επιχείρησης των μεταναστών.

Εξαρτημένη μεταβλητή	Ανεξάρτητη μεταβλητή	β	t	Sig. t
Πορεία Επιχείρησης	Θεσμική Υποστήριξη	,248	1,950	,056
	Δυσχέρειες για Επιχειρηματικότητα	,062	,491	,625
$R^2 = 0,070$, $F = 2,222$, $Sig. F = 0,117$.				

Από τα αποτελέσματα της ανάλυσης προέκυψε ότι δεν υφίσταται συσχέτιση μεταξύ της Θεσμικής Υποστήριξης ή των Δυσχερειών για Επιχειρηματικότητα και της πορείας της επιχείρησης του μετανάστη (Πίνακας 6). Ως εκ τούτου, η 4^η ερευνητική υπόθεση απορρίπτεται.

4.5. Αποτελέσματα 5^{ης} ερευνητικής υπόθεσης

Για τη διερεύνηση της 5^{ης} ερευνητικής υπόθεσης διεξήχθη μια Ανάλυση Πολλαπλής Παλινδρόμησης (Multiple Regression Analysis-Method Stepwise) (Πίνακας 7).

Πίνακας 7. Η σχέση των κινήτρων των επιχειρηματιών μεταναστών με την Πορεία της επιχείρησής τους.

Εξαρτημένη μεταβλητή	Ανεξάρτητη μεταβλητή	β	t	Sig. t
	Αυτονομία	,423	3,885	,000

Πορεία Επιχείρησης	Αρέσκεια για Επιχειρείν	,316	2,899	,005
	Ικανότητα		1,791	,079
	Κοινωνικοοικονομικό κύρος		,430	,669
	Συνθήκες εργασίας εταιροαπασχολούμενων μεταναστών		,448	,656
$R^2 = 0,306$, $F = 13,017$, $Sig. F = 0,000$.				

Όπως προκύπτει από τα αποτελέσματα, μόνο τα κίνητρα της Αυτονομίας ($Sig.t < 0,01$) και της Αρέσκειας για το Επιχειρείν ($Sig.t < 0,01$) σχετίζονται θετικά, σε στατιστικά σημαντικό βαθμό, με την Πορεία της Επιχείρησης των μεταναστών. Ως εκ τούτου, η 5^η ερευνητική υπόθεση γίνεται εν μέρει αποδεκτή.

5. Συζήτηση

Όπως προέκυψε από τη μελέτη, αναφορικά με την επίδραση των δημογραφικών δεδομένων πάνω στην επιτυχημένη επιχειρηματικότητα των μεταναστών, θετική επίδραση έχουν η καλή οικονομική κατάσταση του μετανάστη στη χώρα προέλευσης του, καθώς και αριθμός των μελών της οικογένειας του μετανάστη που απασχολείται στην επιχείρηση. Αντίθετα, αρνητική επίδραση πάνω στην επιτυχημένη επιχειρηματικότητα των μεταναστών παρουσιάζεται να έχει η ξενική προφορά. Αναφορικά με την ξενική προφορά, ο Volery (2007) υποστηρίζει ότι η έλλειψη γλωσσικής ικανότητας μπορεί να οδηγήσει τους μετανάστες στην αυτοαπασχόληση. Οι Έλληνες, όπως έχει προσδιοριστεί από διάφορες ερευνητικές εργασίες, δεν έχουν συνηθίσει την ύπαρξη «ξένων» στην χώρα τους και παρουσιάζουν αρκετά υψηλά επίπεδα ξеноφοβίας και ρατσισμού (Baldwin-Edwards και Safilios-Rothschild, 1999). Έτσι, οι επακόλουθες διακρίσεις σε βάρος των ξένων, ίσως ερμηνεύουν τα δύο αυτά ευρήματα. Άλλωστε, πολλοί συγγραφείς περιλαμβάνουν τις διακρίσεις ανάμεσα στους παράγοντες αποτελούν σημαντικά εμπόδια για την επιτυχία των επιχειρήσεων των μεταναστών (Bates, 1997; Cavalluzzo και Wolken, 2002, 2005; Blanchard, Yinger και Zhao et.al, 2004; Blanchflower, Levine, και Zimmerman et.al, 2003; Bostic και Lampani, 1999; Mitchell και Pearce, 2004; Fairlie και Robb, 2008; Fairlie και Woodruff, 2010; Lofstrom και Wang, 2009).

Ύστερα από τα παραπάνω, θα αναμένονταν ότι και η θρησκεία των μεταναστών θα έπρεπε να έχει, ίσως, αρνητική επίδραση πάνω στην επιτυχία της επιχειρηματικότητάς τους. Εντούτοις τα αποτελέσματα δεν προσδιόρισαν μια τέτοια συσχέτιση. Το εύρημα αυτό πιθανά ερμηνεύεται από το ότι το θρήσκευμα των μεταναστών δεν είναι εμφανές ή/και από το ότι οι μετανάστες ακολουθούν κάποιες στρατηγικές, όπως για παράδειγμα είναι η ελληνοποίηση των ονομάτων τους, προκειμένου να αντιμετωπίσουν τις διακρίσεις από την πλευρά του ντόπιου πληθυσμού (Moïsidis και Papadopoulou, 2011). Ακόμη, τα ερευνητικά αποτελέσματα δεν υποστηρίζουν προηγούμενα των Lianos και Psiridis (2006), που

αναφέρουν ότι η πιθανότητα αυτοαπασχόλησης των μεταναστών συσχετίζεται, σε μεγάλο βαθμό, με την προηγούμενη εμπειρία τους σε επιχειρηματική δραστηριότητα στην Ελλάδα.

Αν και αρκετοί συγγραφείς υποστηρίζουν ότι ορισμένοι λαοί, μεταξύ των οποίων και ο ελληνικός, λόγω κουλτούρας, έχουν μια προδιάθεση προς το επιχειρείν και είναι επιτυχημένοι στο πεδίο της επιχειρηματικότητας (Collins, 2008; Hatziprokopiou, 2008; Masurel et al., 2004), στο πλαίσιο της παρούσας ερευνητικής εργασίας δεν επικυρώθηκε η προαναφερθείσα άποψη. Οι ελληνικής καταγωγής μετανάστες δε βρέθηκαν να θεωρούν την πορεία της επιχείρησής τους περισσότερο επιτυχημένη, από ότι οι μετανάστες που δεν είχαν ελληνική καταγωγή. Ίσως οι ελληνικής καταγωγής μετανάστες, λόγω έλλειψης γλωσσικής ικανότητας, αντιμετωπίζονται από τους ντόπιους ως «ξένοι», ίσως όμως να έχουν μεγαλύτερες προσδοκίες από την ανάμιξή τους με την επιχειρηματικότητα, οι οποίες δεν επαληθεύονται.

Πολλοί μελετητές διαπίστωσαν ότι η πρόσβαση των μεταναστών σε κεφάλαια και οι διακρίσεις αποτελούν σημαντικά εμπόδια για την επιτυχία της επιχείρησής τους (Bates, 1997; Cavalluzzo και Wolken, 2002,2005;Blanchard, Yinger και Zhao et.al, 2004;Blanchflower, Levine και Zimmerman et.al, 2003;Bostic και Lampani, 1999;Mitchell και Pearce, 2004; Fairlie και Robb, 2008;Fairlie και Woodruff, 2010; Lofstrom και Wang, 2009). Παρόλα αυτά, στο πλαίσιο της εργασίας αυτής ούτε η έλλειψη θεσμικής υποστήριξης ούτε οι αντιλαμβανόμενες δυσχέρειες βρέθηκαν να σχετίζονται με την πορεία της επιχείρησής των μεταναστών. Το εύρημα αυτό ίσως σημαίνει ότι εφόσον τα κίνητρα των μεταναστών για επιχειρηματικότητα είναι ισχυρά, τότε τα εμπόδια υπερπηδούνται και η θεσμική υποστήριξη δεν είναι απολύτως απαραίτητη για την καλή πορεία της επιχείρησής τους. Άλλωστε, σύμφωνα με τους Collins (2008);Hatziprokopiou (2008) και Masurel et.al.,(2004) και οι Έλληνες επιχειρηματίες αντιμετωπίζουν μεγάλα προβλήματα με την ελληνική γραφειοκρατία και το τραπεζικό σύστημα.

Αναφορικά με τα κίνητρα των μεταναστών, που επιδρούν θετικά στην επιτυχή πορεία της επιχείρησής τους, προσδιορίστηκαν αυτά της αυτονομίας και της αρέσκειας του επιχειρείν. Η αυτονομία θεωρείται από τους Deci και Ryan (1985,2000) ως μια πανανθρώπινη ψυχική ανάγκη και κατεξοχήν εσωτερικό κίνητρο. Η αρέσκεια για το επιχειρείν συνδέεται τόσο με την ικανοποίηση όσο και με την πρόκληση, οι οποίες θεωρούνται επίσης εσωτερικά κίνητρα (Kuratko et.al.,1997; Robichaud et.al.,2001). Το κοινωνικοοικονομικό κύρος και οι συνθήκες εργασίας των μεταναστών που εταιροαπασχολούνται δε βρέθηκαν να σχετίζονταν με την πορεία της επιχείρησής τους. Σύμφωνα με τον Deci (1971), η εξωτερική παρακίνηση αναφέρεται σε συμπεριφορές που εκδηλώνονται προκειμένου να κατακτηθεί ενδεχόμενο αποτέλεσμα, το οποίο κείται έξω από τη δραστηριότητα. Το κοινωνικοοικονομικό κύρος προφανώς τοποθετείται εκτός αυτής καθεαυτής της δραστηριότητας και επομένως μπορεί να θεωρηθεί ως εξωτερικό κίνητρο (Kuratko et al., 1997). Η μη συσχέτιση των συνθηκών εργασίας με την πορεία της επιχείρησής τους, παραπέμπει στον Herzberg et.al.(1959), που υποστηρίζει ότι οι καλές συνθήκες

εργασίας δε συνδέονται απαραίτητα με την παρακίνηση των εργαζομένων. Η ικανότητα ωστόσο, που θεωρείται ως κατεξοχήν εσωτερικό κίνητρο (Deci και Ryan, 1985, 2000), επίσης δε βρέθηκε να σχετίζεται με την πορεία της επιχείρησης.

Συμπερασματικά, τα ευρήματα της παρούσας εργασίας δείχνουν ότι τα εσωτερικά κίνητρα των επιχειρηματιών μεταναστών είναι αυτά που τους εξασφαλίζουν την επιτυχία. Μπορεί διάφορα εξωτερικά κίνητρα όπως οι χαμηλοί μισθοί και οι διακρίσεις στην αγορά εργασίας ωθούν τους μετανάστες στην αυτοαπασχόληση (Bates, 1997; Fairlie και Meyer, 1996; Olson et al., 2000), ωστόσο στο πλαίσιο της ερευνητικής αυτής εργασίας δεν προσδιορίστηκε ότι οι παράγοντες αυτοί συμβάλλουν στην επιτυχία των επιχειρήσεων των μεταναστών. Οι Deci και Ryan (1985, 2000) προσδιόρισαν ότι η εσωτερική παρακίνηση συνδέεται με την προσκόλληση στη δραστηριότητα, ενώ η εξωτερική παρακίνηση συνδέεται με την εγκατάλειψή της, εξαιτίας του ότι οι συμπεριφορές των εσωτερικά παρακινούμενων ατόμων είναι περισσότερο σταθερές, ενώ των εξωτερικά παρακινούμενων περισσότερο ασταθείς. Ίσως λοιπόν η επιμονή των εσωτερικά παρακινημένων μεταναστών, ερμηνεύει την επιτυχία τους στην επιχειρηματικότητα.

6. Συμπεράσματα

Από την ανάλυση που προηγήθηκε προκύπτουν τα εξής συμπεράσματα:

Τα αποτελέσματα της ανάλυσης έδειξαν ότι η επιτυχημένη επιχειρηματική πορεία των μεταναστών όπως την αντιλαμβάνονται οι ίδιοι, σχετίζεται θετικά με την οικονομική κατάσταση τους στη χώρα προέλευσης, τον αριθμό υπαλλήλων μελών της οικογενείας τους που απασχολούν, την ανάγκη τους για αυτονομία και την αρέσκεια για το επιχειρείν. Αντίθετα αρνητική συσχέτιση προσδιορίστηκε αναφορικά με την ξενική προφορά των μεταναστών.

Στο πλαίσιο της ερευνητικής αυτής εργασίας τα αποτελέσματα έδειξαν ότι τα εσωτερικά κίνητρα των επιχειρηματιών μεταναστών είναι αυτά που τους εξασφαλίζουν την επιτυχία. Στον αντίποδα ούτε η έλλειψη θεσμικής υποστήριξης, ούτε οι αντιλαμβανόμενες δυσχέρειες βρέθηκαν να σχετίζονται με την πορεία της επιχείρησης των μεταναστών.

Δεδομένου ότι οι μετανάστες αποτελούν αναπόσπαστο κομμάτι της ελληνικής κοινωνίας και επειδή η επιχειρηματικότητα εν γένει μπορεί να συμβάλει στην έξοδο της Ελλάδας από την κρίση, θεωρούμε αναγκαία την ενίσχυση της επιχειρηματικής δράσης αυτού του κομματιού της επιχειρηματικότητας.

Από αυτήν την άποψη κάθε μέτρο πολιτικής που θα ενισχύει την επιχειρηματικότητα των μεταναστών αποτελεί και μέτρο πολιτικής για την ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας της ελληνικής οικονομίας και την έξοδο της από την κρίση.

Successful immigrant entrepreneurship and factors affecting it - An empirical investigation

**Anastasia A. Bela¹, Dimitrios K. Papadopoulos² and
Anastasios G. Karasavoglou²**

¹*Democritus University of Thrace, Greece*

²*TEI of East Macedonia and Thrace, Greece*

Abstract

The development of enterprises activities is a challenge and a tool for overcoming the recession of the crisis that Greece is facing with the last years. At the same time, the last years a significant part of entrepreneurship has as a reference point immigrants, as it is designed and implemented by the migration potential of the country. The aim of this paper is to investigate the relation among demographic data and motives of immigrant's entrepreneurs with the perceived situation of their enterprise. The sample is consisted of 62 immigrants from the Region of Kavala and Drama, who develop enterprises on the service economic sector. The results shows that the successful entrepreneur activities from immigrants is positively correlated to their economic status in the origin countries, the number of family members-employees, the need of autonomy and the liking toward entrepreneurship. Moreover, determined negative correlation to Greek language difficulties (foreign accent).

Βιβλιογραφία

- Ålund, A., (2003). Self-employment of Non-privileged Groups as Integration Strategy, *International Review of Sociology*, 13/1
- Arvanitidis, P., Skouras, D., (2008). *The residential characteristics of immigrants in the medium-sized city of Volos: a preliminary investigation* under publication in the Discussion Paper Series, Department of Planning and Regional Development, University of Thessaly
- Aspaas, H.R.,(2004). Minority women's microenterprises in rural area of the United States of America: *African American, Hispanic American and Native American case studies. Geo Journal*,61(3):281–289.
- Baldwin-Edwards, M., Safilios-Rothschild, C., (1999). Immigration & Unemployment in Greece: *Perceptions and Realities*, South European Society & Politics, 206- 450
- Bates, T., (1997). *Race, Self-Employment & Upward Mobility: An Illusive American Dream*, Washington, DC: Woodrow Wilson Center Press and Baltimore: Johns Hopkins University Press.
- Blanchard, L., Yinger, J., Zhao, B., (2004). *Do Credit Market Barriers Exist for Minority and Women Entrepreneurs*. Syracuse University Working Paper
- Blanchflower, D.G., Levine, P., Zimmerman, D., (2003). Discrimination in the small business credit market", *Review of Economics and Statistics*, November, 85(4): 930-943

- Bostic, R., Lampani, K.P., (1999). Racial Differences in Patterns of Small Business Finance: The Importance of Local Geography, Working Paper
- Breem, Y., (2009). Les entreprises créées en 2002 par des ressortissants des pays tiers: de plus grandes difficultés à survivre”, *Infos Migrations*, No. 13, Département des statistiques, des études et de la documentation (DSED), Ministère de l’Immigration, de l’Intégration, de l’Identité nationale et du Développement solidaire.
- Cavalluzzo, K., Cavalluzzo, L., Wolken, J., (2002). Competition, Small Business Financing, and Discrimination: Evidence from a New Survey,” *Journal of Business*, 25 (4)
- Cavalluzzo, K., Wolken, J., (2005). Small Business Loan Turndowns, Personal Wealth and Discrimination." *Journal of Business*, 78(6): 2153-2177
- Collins, J., (2002). Chinese entrepreneurs: the chinese diaspora in Australia, *International Journal of Entrepreneurial Behaviour & Research*, 8(1), 113–33.
- Collins, J. (2008). Australian Immigration Policy in the Age of Globalisation in Kondo, Migration & Globalisation: Comparing Immigration Policy in Developed Countries, Tokyo: 161-84.
- Dawe, A., Fielden, S., (2005). The Experiences of Asian Women Entering Business Start-ups in the UK. In Fielden, S and Davidson, M (eds) *International handbook of Women and Small Business Entrepreneurship*, Cheltenham: Edward Elgar
- Deci, E.L., (1971). Effects of externally mediated rewards on intrinsic motivation, *Journal of Personality and Social Psychology*, 18: 105-115.
- Deci, E.L., Ryan, R.M., (1985). Intrinsic motivation and self-determination in human Behavior. New York: Plenum.
- Deci, E.L., Ryan, R.M., (2000). The what and the why of goal pursuits: Human needs and the self-determination of behavior’. *Psychological Inquiry*, 11: 227-268
- De Freitas, G., (1991). Inequality at Work: Hispanics in the US Labor Force. New York: Oxford University Press
- E.P., (2003). Draft Report on the Communication from the Commission on immigration, integration and employment, Committee on Employment and Social Affairs, European Parliament, 2003
- ESC, (2002). Opinion of the Economic and Social Committee, on Immigration, Integration and the role of civil society organisations, Brussels: Economic and Social Committee, EU.
- Evans, D.S., Leighton, L., (1989). Some Empirical Aspects of Entrepreneurship," *American Economic Review*, 79: 519-535.
- Evans, D.S., Jovanovic, B., (1989). An Estimated Model of Entrepreneurial Choice under Liquidity Constraints’, *Journal of Political Economy*, 97: 808-827.
- Fairlie, R.W., (1996). Ethnic and Racial Entrepreneurship: A Study of Historical and Contemporary Differences. New York: Garland Publishing.
- Fairlie, R.W., Meyer, B.D., (1996). Ethnic and Racial Self-employment Differences and Possible Explanations, *Journal of Human Resources*, 31(4): 757-793.
- Fairlie, R.W., Robb, A.M., (2008). Race and Entrepreneurial Success: Black-, Asian and White-Owned Businesses in the United States, Cambridge: MIT Press.
- Fairlie, R.W., Woodruff, C.,(2010). Mexican-American Entrepreneurship," *The Berkeley Electronic Journal of Economic Analysis & Policy* ,10 (1):10.
- Feldman, H.D., Koberg, C.S., Dean, T.J., (1991). Minority small business owners and their paths to ownership. *Journal of Small Business Management*, 29(44): 12–27

- Frederick, C.M., Ryan, R.M., (1993). Differences in motivation for sport and exercise and their relation with participation and mental health. *Journal of Sport Behavior*, 16:124-146.
- Hatziprokopiou, P., (2006). Globalization, migration and socio-economic change in contemporary Greece. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Hatziprokopiou, P., (2008). Migrant entrepreneurship in Greece, Ανακτήθηκε: 20 Ιανουαρίου, 2013, από: http://www.oi.acidi.gov.pt/docs/Revista_3_EN/Migr3_Sec1_Art4_EN.pdf
- Herzberg, F., Mausner, B., Snyderman, B., (1959). The motivation to work. New York. John Wiley and Sons Inc.
- Jones, T., McEvoy, D., Barrett, G., (1992). *Small Business Initiative: Ethnic Minority Component*, Swindon: ESRC.
- Kupferberg, F., (2003). The Established and the Newcomers: what makes immigrant and women entrepreneurs so special', *International Review of Sociology*, 13/1
- Kuratko, D.F., Hornsby JS., Naffziger, D.W., (1997). An examination of owner's goals in sustaining entrepreneurship'. *Journal of Small Business Management*, 35(1): 24–33.
- Lazaridis, G., Koumandraki, M., (2003). Survival ethnic entrepreneurs in 50Greece: A Mosaic of Informal and Formal Business Activities, *Sociological Research Online*, 8: 2.
- Lianos, T., Psiridou, A., (2006). Entrepreneurship of migrants in Greece, paper presented at the conference. *Migration in Greece: Experiences–Policies- Prospects*, IMEPO, Athens,
- Liapi, M., (2006). Life strategies of self-employed immigrants: intergenerational and gendered aspects of their quality of life, paper presented at the conference. *Migration in Greece: Experiences–Policies-Prospects*”, IMEPO, Athens
- Light, I., (1979). Disadvantaged minorities in self-employment.' *International Journal of Comparative Sociology*, 20(1–2): 31–45.
- Light, I., (1984). Immigrant and ethnic enterprise in North America. *Ethnic and Racial Studies*, 7(2): 195–216.
- Lofstrom, M., Wang, C., (2009). Hispanic Self-Employment: A Dynamic Analysis of Business Ownership, *Research in Labor Economics*, 29:197- 227.
- Masurel, E., Nijkamp, P., Vindigni, G., (2004). Breeding places for ethnic entrepreneurs: a comparative marketing approach', *Entrepreneurship & Regional Development*, 16: 77–86.
- Meyer, B., (1990). Why Are There So Few Black Entrepreneurs, National Bureau of Economic Research, Working Paper No. 3537.
- Mitchell, K., Pearce, D.K.. (2004). Availability of Financing to Small Firms using the Survey of Small Business Finances, United States Small Business Administration, Office of Advocacy
- Moïsidis A., Papadopoulou D., (2011). *The social integration of third-country nationals in the Greek society*, KRITIKI Editions, 211-265
- Nilsson, S., (2012). Employability and talent management: challenges for HRD practices, *European Journal of Training and Development* , 36, (1),26 - 45
- Olson, P.D, Zuiker, VS., Montalto, C.P., (2000). Self-employed Hispanics and Hispanic wage earners: Differences in earnings. *Hispanic Journal of Behavioral Sciences*, 22(1):114–30
- Ram, M., (1998). Enterprise Support and Ethnic Minority Firms, *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 24 (1):143-158.

- Jones, T., Ram, M., (2003). *Ethnic Minority Business in the UK: A Review of Research and Policy Developments*, Centre for Research in Ethnic Minority Entrepreneurship Leicester Business School De Montfort University The Gateway Leicester.
- Robichaud, Y., McGraw, E., Roger, A., (2001). Toward the development of a measuring instrument for entrepreneurial motivation.' *Journal of Developmental Entrepreneurship*, 6(2):189–201.
- Serdedakis, N., Tsiolis, G., Tzanakis, M., Papaioannou, S., (2003). Strategies of social integration in the biographies of Greek female immigrants coming from the former Soviet Union: self-employment as an alternative, *International Review of Sociology*, 13 (1):145-62.
- Volery, T., (2007). Ethnic entrepreneurship: A theoretical framework. In: Dana, Léo Paul: *Handbook of Research on Ethnic Minority Entrepreneurship: a Co-evolutionary View on Resource Management*. Cheltenham : Edward Elgar.
- Werbner, P., (1980). From rags to riches: Manchester Pakistanis in the garment trade, *New Community* 9, 84-95.
- Werbner, P., (1984). Business on trust: Pakistani entrepreneurship in the Manchester garment trade, in Ward R and Reeves R (eds), *Ethnic Communities in Business*, Cambridge, Cambridge University Press.